

2. Бутиліна О.В. Особливості маргіналізації молоді в умовах суспільства, що трансформується. Український соціум. 2005. № 2 – 3(7-8). С. 45-53.
3. Корпач Н., Філонова Н. Проблеми молоді та шляхи їх вирішення в сучасній Україні / Педагогічний часопис Волині. 2017. № 2. С. 125-130.
4. Кулик О. М. Соціальний захист молоді – шлях до демократизації управлінської діяльності та попередження конфліктів в українському середовищі. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. 2007. №3(5). С. 484 – 491.
5. Мачуліна І.І. Соціологія молоді: курс лекцій. Дніпродзержинськ: ДДТУ, 2013. 92 с.
6. Мобільність та міграційні настрої української молоді. URL: <https://pon.org.ua/novyny/7240-moblntst-ta-migracyn-nastroyi-ukrayinskoji-molod.html> (дата звернення 07.03.2023)
7. Смуk, О. Т., Козубовський М. Р. Соціальні проблеми сучасної молоді України в умовах трансформації політичної та соціально-економічної систем. Науковий вісник Ужгородського університету. Ужгород: Говерла, 2014. Вип. 30. С. 159–161.

Удич Мар'яна

Науковий керівник – доц. Грушко Валерій

КОРУПЦІЯ В ОСВІТІ

У статті досліджена проблема корупції в галузі освіти, окреслені головні причини корупційних правопорушень. Проаналізовані закономірності розвитку корупції в освіті у різні періоди існування незалежної держави. Визначено шляхи попередження й подолання проблеми корупції в освіті в Україні. Наведені факти поширення корупційних діянь та зацентовано на методах викорінення цього негативного явища. Крізь призму стану справ з корупцією в освіті промодельовані перспективи економічного розвитку держави, переходу суспільства на більш високий рівень організації своєї цивілізації і вплив цих процесів на світоглядні цінності українців у поєднанні з їх прагненням якісно змінити соціально-економічну реальність у своїй країні.

Ключові слова: освіта, корупційне правопорушення, антикорупційна програма, акт корупційної поведінки.

Постановка проблеми. Освіта є невід'ємною частиною розвитку суспільства. Освіта, з одного боку, має вирішальний вплив на розвиток особистості і держави, а з іншого – відображає їх реальний рівень. Тобто, чим вищий соціально-економічний, культурний, політичний рівень розвитку держави – тим вищі будуть вимоги до організації освітнього процесу та якісніші умови його реалізації. І навпаки – соціальна нестабільність, хаотичність реформ, незадовільна ситуація в усіх сферах життєдіяльності суспільства стають причиною зниження результатів освіти та формують умови для розвитку корупції. Проблема корупції в освіті є серйозним викликом у багатьох країнах світу, адже вона має серйозні наслідки для суспільства. Вона може призводити до втрати довіри до освітньої системи, зниження якості освіти та нерівності в доступі до неї. Крім того, корупція може стати перешкодою для розвитку інновацій та наукових досліджень, що мають важливе значення для економічного поступу та підвищення конкурентоспроможності країни.

Метою статті є розкриття проблеми корупції в освітній системі, аналіз причин та наслідків цього явища, висвітлення ролі антикорупційних заходів в боротьбі з цим негативним явищем в освіті, а також популяризація інформації про успішні приклади запобігання та протидії хабарництва в освіті, сприяння підвищенню усвідомленості громадян щодо цієї проблеми в освіті та створення належних умов для оздоровлення навчального процесу у закладах освіти.

Виклад основного матеріалу. Освіта є невід'ємною частиною життя кожної людини та суспільства в цілому. Згідно чинного законодавства, освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, засобом забезпечення її економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою [1]. Зведені показники оцінки поширення корупції серед населення дозволяють визначити сферу освіти, як одну з найураженіших. Будь-яке корупційне правопорушення у законодавстві України розглядається як діяння, що містить ознаки злочину, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 відповідного Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність [2].

Існують різні підходи до аналізу корупції як явища: правовий, соціологічний, державно-управлінський, економічний і політологічний [3, с. 53].

Корупція сприяє зниженню якості освіти, недостатньо високій кваліфікованості кадрів, яких готують вітчизняні заклади освіти, збільшенню недовіри до набутих знань та навичок у молодих спеціалістів. Для того, щоб визначити, як корупція проявляє себе в освіті, слід мати чітке розуміння мети і змісту процесу організації здобування людьми нових знань. Так, Шевчук О.О. говорить: «...освітній процес – це інтелектуальна, творча діяльність у сфері вищої освіти і науки, що провадиться у закладі освіти через систему науково-методичних і педагогічних заходів та спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей в осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвинутої особистості» [4].

Слід зазначити, що кожна людина має свої бажання та прагнення, свої цілі, задля досягнення яких готова докладати значні зусилля. Освіта має давати людям рівні можливості для реалізації цих цілей. Проте, у сучасному українському суспільстві така система не є достатньо дієвою [4]. Причиною цього є переконання у більшості суспільства, на рівні підсвідомості, що корупція робить життя людей легшим. За даними опитування, проведеного на замовлення Всесвітнього банку 1997 року, 35% молодих громадян України вважають корупцію нормою взаємовідносин. Молоді люди впевнені, що корупція – природний і простий шлях до вирішення будь-яких проблем. З моменту проведення опитування пройшло 25 років, проте ставлення молоді до корупції, на жаль, не змінилось [5]. Через корупцію люди не отримують необхідних знань та навичок, тому не стають професійними працівниками, а отримують лише незаслужені оцінки, а потім і робочі місця. Як наслідок, у таких дипломованих, але не фахових працівників виникатимуть значні труднощі при виконанні службових обов'язків.

Згідно звіту за результатами опитування населення у 2021 році, приблизно кожен десятий українець (11,6%) або навчається у державних чи комунальних закладах вищої освіти, або має у родині студента чи студентку. Більше ніж половина з них (52%) не стикалася із корупцією протягом останнього року. При відповіді на пряме запитання, чи стикалися з корупцією респонденти (або члени їхніх родин), ствердно відповіли 38,4% респондентів. Про перебування в ситуаціях, в яких здійснювались корупційні дії, зазначили 45,3% респондентів. При цьому, близько 6% студентів або членів їхніх сімей не усвідомлюють свій корупційний досвід як корупційний.

Найчастіше ініціаторами проаналізованих корупційних ситуацій є адміністрація закладу освіти або викладачі (частка таких випадків 44,3-60,4%), особливо щодо іспитів під час сесій (у 60,4% випадках). Утім, студенти також досить часто виступають у ролі ініціаторів (приблизно у кожному шостому випадку) – найчастіше у ситуаціях здачі курсових або лабораторних робіт та при діях, спрямованих на поліпшення умов свого проживання (19,6% та 19,7% відповідно).

Якщо на роботу приходить той, хто скористався пропозицією «чорного» ринку та «придбав» диплом про вищу освіту, не маючи належних знань для якісного виконання своїх посадових обов'язків, не орієнтується в навчально-освітній діяльності, не може надати кваліфіковані освітні послуги, то через таких квазіфахівців учні втрачають довіру до вчителів і загалом знижується якість освітніх послуг, що надаються.

Крім того, корупція в системі вищої освіти становить серйозну загрозу демократії та правам людини, рівності та соціальній справедливості, якості функціонування закладів освіти та економічному розвитку країни [6]. Корупція є однією з поширених форм зловживання владою посадовими особами, яка спричинює такі негативні наслідки, як купівля-продаж дипломів, посад, підкуп під час проходження вищими навчальними закладами акредитації тощо. За відвертими свідченнями багатьох керівників приватних вишів, швидкі рішення про видачу ліцензії чи визнання права ЗВО здійснювати навчальну діяльність згідно вимог і стандартів акредитації, що є обов'язковою умовою для всіх вишів країни, у більшості своїй супроводжується підкупом [7]. Одним із типових злочинів є купівля-продаж дипломів і сертифікатів, у результаті чого ринок праці поповнюється особами з дипломами, але не набутими компетентностями, які фактично не проходили навчання. Таким чином, корупція сприяє формуванню негативного іміджу усієї вітчизняної системи освіти. Складається

враження, що представники українських університетів не бажають помічати прояви корупції (з боку як викладачів, так і здобувачів освіти), яка стала ледь не нормою відносин у нинішній час, тому необхідно постійно проводити превентивну роботу в напрямку системної протидії цьому негативному явищу. Якщо врахувати, що нинішні українські студенти в майбутньому стануть чиновниками, народними обранцями та фахівцями у різних сферах національної економіки, то не важко уявити, яку інституційну систему ролей, правил, умов і практик вони створять/відтворять, привчившись до корупції, здобуваючи освіту у ЗВО.

Заклади вищої освіти приділяють сьогодні чимало уваги протидії корупції в освітньому процесі, адже це впливає на їхній імідж та конкурентоспроможність на ринку освітніх послуг. Так, у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка задля запобігання корупції діє антикорупційна програма, яка затверджена вченою радою університету 28 лютого 2022 р. та розміщена у вільному доступі на офіційному сайті університету. Вона являє собою комплекс правил, стандартів і процедур щодо виявлення, протидії та запобігання корупції у діяльності ТНПУ і є обов'язковою для виконання усіма учасниками освітнього процесу, працівниками ТНПУ, включаючи посадових осіб усіх рівнів, керівників. У програмі до антикорупційних заходів, серед іншого, віднесено: періодичну оцінку корупційних ризиків у діяльності ТНПУ та антикорупційні стандарти і процедури у діяльності ТНПУ [8].

Висновки. Таким чином, для боротьби з корупцією в освіті потрібні комплексні заходи, які включають в себе ефективну систему нагляду за освітнім процесом, зміцнення етичних стандартів, підвищення свідомості громадськості щодо шкідливих наслідків корупції, створення відкритих та прозорих систем вступу до університетів та інших освітніх закладів. Для цього можуть бути використані різні інструменти, такі як відкриті портфоліо, онлайн-тести, стандарти оцінювання та інші технології, що сприяють прозорості та об'єктивності в освітньому процесі. Також важливо забезпечити належне фінансування освіти та встановити ефективні механізми контролю за витратами.

Отже, очевидно, що розпочинати боротьбу з корупцією слід із формування у громадськості розуміння типу суспільства, який необхідно сформувати в Україні. Необхідно забезпечити ефективний захист осіб, які викриватимуть акти корупційної поведінки тощо. Головним наслідком подолання корупції у закладах вищої освіти стане підвищення якості освіти, для чого необхідно буде досягнути прозорості та зрозумілості для всіх правил вступу та особливостей організації навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про освіту. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39. (Дата звернення 3.03.2023).
2. Про запобігання корупції. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 49, ст. 2056. (Дата звернення 3.03.2023).
3. Мельченко В.І. Корупція у вищих навчальних закладах. Південноукраїнський правничий часопис №1, 2021. С. 37-43.
4. Шевчук О.О. Корупція в закладах вищої освіти України: причини та шляхи подолання. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі. 2019. Ч. 2. (Дата звернення 3.03.2023).
5. Пищуліна О. Особливості боротьби з корупцією у сфері вищої освіти. Політичний менеджер. 2004. С. 112-122. URL: [https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/pyschulina_osoblyvosti.pdf (Дата звернення 3.03.2023)].
6. Рожанська Н., Вольф О. Корупція у вищій освіті: порівняльний аналіз соціальних уявлень студентів та викладачів ВНЗ півдня України. 2016. № 1 (16). Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського: Психологічні науки. С. 171-176. (Дата звернення 3.03.2023).
7. Лазаренко С.Ж., Бабенко К.А. Корупція в системі вищої освіти: поняття, причини та наслідки. Проекти. (Дата звернення: 1.03.2023).
8. Антикорупційна програма Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка на 2023-2025 роки. Протокол вченої ради університету № 7 від 28 лютого 2023 р. (Дата звернення: 1.03.2023).